

گنجینه دوران اسلامی: مجموعه موزه ملی ایران

O کیومرث درخشان

رونگاه علوم اسلامی و مطالعات فرهنگی

ورودی نیز قسمت اداری و سایر قسمتهای موزه ملی ایران قرار دارد. سمت راست درب ورودی ساختمان نوساز و زیبایی وجود دارد که متعلق به موزه دوران اسلامی است. این گنجینه دارای سه طبقه است، که مجموعاً ۴۰۰۰ متر زیرینا دارد. طبقه اول به سالن اجتماعات و نمایشگاه موقت اختصاص داده شده و در طبقات دوم و سوم آثار و اشیاء مربوط به فرهنگ و هنر اسلامی، به دو شیوه موضوعی و دوره‌ای، به نمایش گذاشته شده است. قبل از ورود به سالن نمایش اشیاء در طبقه دوم نمایشگاه و فروشگاه بولتن‌ها، کاتالوگ‌ها، بروشورها، کتابچه‌ها و عکسهای مربوط به آثار تاریخی و باستانی ایران قرار دارد که بازدید و خرید بازدیدکنندگان خارجی که با دقت و علاقه تمام به آنها نگاه کرده و از راهنمای خود برای خرید آن و کسب اطلاع از آنها کمک می‌گیرند جلب توجه می‌کند. اشیاء منتخب در این گنجینه بزرگ، غالباً برگزیده از آثاری است که طی سالیان از حفاریات علمی به دست آمده و یا مربوط به مجموعه‌های معتبر و با ارزشی مثل مجموعه آستان شیخ صفی‌الدین اردبیلی است. در طراحیهای انجام شده این گنجینه، طرحها

می‌تواند چونان پلی فراراه آینده باشد، تا آیندگان بر داشته‌های پیشینیان خود بیاند و از موارث آنان برای ساختن فرداهای بهتر برای خویش بهره ببرند و هویت و اصالت فرهنگ و تمدن خویش را دریابند و خود را بی‌نیاز از دیگران انگارند.

گنجینه دوران اسلامی از منابع پرارزش در جهان اسلام است که سعی وافر نموده است تا آثار گرانبهای تمدن اسلامی را جمع‌آوری نموده و به مسلمانان و دیگر علاقمندان به آثار فرهنگ و تمدن اسلامی در سرتاسر جهان عرضه کند. در ذیل گزارشی از این گنجینه عظیم و پرپها می‌خوانید: گنجینه دوران اسلامی به عنوان یکی از مجموعه‌های موزه ملی ایران، قبلاً به عنوان یکی از بخشهای موزه ملی ایران بوده که در آبان ماه سال ۱۳۷۵ به صورت یک موزه مستقل با عنوان «گنجینه دوران اسلامی» درآمد. مجموعه موزه ملی ایران در ابتدای خیابان سی‌ام تیر قرار دارد. و از درب بیرونی که وارد محوطه می‌شوی سمت چپ متعلق به موزه ایران باستان و کتابخانه بوده و در انتهای محوطه چمن روبروی درب

دین اسلام با تعالیم الهام‌بخش و برنامه مدون انسان‌سازی‌اش که ضامن خوشبختی و سعادت انسانهاست از آغاز ظهورش تاکنون تجلی‌گر تمدن و فرهنگی پیشرفته و متعالی و بالنده بوده است این دین آسمانی انسانهای پاک و مؤمن، اندیشمند و خلاق بسیاری در دامان خود پرورش داده و به جامعه بشریت ارزانی داشته است. تمدن پرگهر اسلامی از آغاز پیدایش خود در جزیره‌العرب و به مرور با گسترش روزافزون خود مایه پیدایش و ظهور آثار تاریخی، علمی، ادبی، دینی، هنری بسیاری شده که بی‌شک ضمن سوددهی فراوان به سایر فرهنگهای ملل مختلف آنها را وامدار خود نموده است. تمدن درخشان و باستانی ایران زمین نیز که وارث آثار بسیار گرانبهایی بوده و یکی از تمدنهای باسابقه و پرافتخار تاریخ بوده و هست آنگاه که رو به سوی دین تعالی بخش اسلام آورد و با تمدن غنی اسلامی عجین گشت بیش از پیش پربرتر شد و بر غنا و عظمت خود افزود. بی‌شک از تمدن اسلامی و ایرانی در سایه خلاقیت مسلمانان ایران و جهان آثار بسیار شکوهمندی بر جای مانده است که آشنایی و استفاده از آنان

حضرت امیرمؤمنان علی (ع) بود که در حسن کتابت و متانت و ترکیب و ترتیب کلمات به مهارت و استادی است و اگرچه مخترع خط کوفی حضرت علی (ع) نبوده ولی تصرفات عالمانه در آن فرموده و معروف است که وی به ۳۱۶ تن از خوشنویسان نیز خط کوفی آموخته» البته در این مجموعه نیز قرآنی است به رقم حضرت علی (ع) که رقم الحاقی است. علاوه بر قرآنیهای مذکور چند جلد قرآن کریم نیز به خط کوفی ایرانی متعلق به قرن پنجم هجری قمری ارائه شده است.

از قرن چهارم هجری قمری به بعد، که خطوط سته (ششگانه) توسط ابن مقبله ابداع شده کتابت قرآن با خطوط ثلث، نسخ، محقق، ریحان، توقیع و رقا ع صورت می گرفت و از خط کوفی جهت نوشتن سرسوره‌ها استفاده می شد. قرآن‌های بسیار نفیسی با خطوط نسخ، ثلث، ریحان، محقق و غبار با رقم هنرمندانی چون یاقوت مستعصمی، عمادالطاووسی، احمد سهروردی، پیرمحمد ثانی، احمد نیریزی و ضیاءالسلطنه در این گنجینه می‌درخشند که از فنون تجلید و تذهیب بسیار عالی نیز برخوردارند.

در محیط اطراف گنجینه قرآن، با فاصله‌ای، کتب خطی علمی، ادبی و تاریخی، همچون مسالک و ممالک، عجایب المخلوقات، ذخیره خوارزمشاهی، دیوان حافظ، شاهنامه، مثنوی معنوی، قصاید سعدی، روضةالصفاء و... به نمایش گذاشته شده‌اند که در نحوه ارائه آنها به حفظ موضوع و سیر تاریخی نیز توجه شده است. قدیم‌ترین این نسخه‌ها کتاب «دستورالغاة (الخلاص)» به سال ۵۵۷ ه. ق است. علاوه بر اهمیت موضوعات کتب خطی، کلیه فنون کتاب‌آرایی از جمله تجلید و صحافی، تذهیب و تشعیر، خوشنویسی و در برخی از نسخه‌ها نقاشی را نیز می‌توان مورد بررسی قرار داد.

بر دیوارهای جانبی فضای مرکزی، به نحوی که قسمت معرفی نسخ خطی را احاطه کرده آثار ارزنده خوشنویسی و نقاشی مینیاتور ارائه شده است. آثار جاودانه‌ای از ستارگان عالم خوشنویسی چون میرعماد، عبدالمجید، محمدحسین، محمدصالح، میرزا کوچک وصال و آثار بدون رقمی چون قطعه‌ای که بر آن عبارت «هوالفتاح العلیم» خوشنویسی شده که خود نشانی گهربار از بی‌نیازی کاتب آن است که حتی از رقم زدن نام خود دریغ کرده، در این قسمت به نمایش گذاشته شده است.

در همین بخش نقاشیهای مینیاتور با سبکهای هرات، شیراز، هند، مغول و اصفهان عرضه شده که هر یک نشانگر اوج و تحولات مکاتب هنر نقاشی در طول تاریخ هنر اسلامی ایران است. از آن جمله اوج مکتب هرات و انتقالش به هند که پس از مدت زمانی با تحولاتی تحت عنوان مکتب هند و مغول یا هندو ایرانی شکل گرفت که سیر این تحول را به خوبی می‌توان در این گنجینه مورد بررسی قرار داد.

موضوعات در نظر گرفته شده است. از آنجا که فرهنگ و تمدن اسلامی از قرآن کریم نشأت یافته است، با دیدگاهی مشخص، مرکز این گنجینه با فضایی مربع شکل به گنجینه قرآن کریم اختصاص داده شده است. نصب یک پنجره چوبی که سوره اخلاص بر روی آن کنده‌کاری شده، و متعلق به قرن پنجم هجری قمری است و در کنار آن یک در چوبی منبت با آیات قرآنی، بر روی یک دیوار این تالار هر بیننده‌ای را متوجه این مطلب می‌سازد که قدم به فضایی کاملاً روحانی می‌گذارد. وجود یک محراب سنگی متعلق به قرن یازدهم هجری قمری و یک قالیچه سجاده‌ای به همراه طنین صوت خوش قرآن در کنار قرآن‌های خطی، حالتی کاملاً روحانی و مقدس به این گنجینه بخشیده است.

خانم روح‌فر در مورد قرآنیهای این گنجینه می‌گوید: «قرآنیهای این مجموعه شامل قرآنیهای از قرن سوم تا قرن چهاردهم هجری قمری است. قدیم‌ترین قرآنیها که متعلق به قرون سوم و چهارم هجری قمری است، بر پوست آهو و به خط کوفی نگاشته شده. چنان که می‌دانیم، نخستین قدم در امر خوشنویسی کتابت قرآن کریم به خط کوفی بود و سلطانعلی مشهدی آورده که «خط کوفی آیتی از آیات و معجزه‌ای از معجزات است و قرآنیهایی به خط مبارک

و تزیینات وابسته به معماری بناهای تاریخی مختلف به گونه‌ای ارائه شده است که نشانگر موقعیت اصلی آنها باشد. خانم زهره روح‌فر یکی از کارشناسان گنجینه دوران اسلامی در مورد نحوه ایجاد این موزه می‌گوید: «با توجه به اهمیت ویژه فرهنگ و تمدن غنی اسلامی در کشور ایران، اندیشه ضرورت ایجاد یک گنجینه مستقل و جامع از آثار مربوط به فرهنگ و هنر اسلامی محسوس بود. در این راستا برنامه‌ریزیهای گوناگونی طی سالهای گذشته انجام شده بود. سرانجام این اندیشه والا تحقق یافت و در دوم آبان ماه سال ۱۳۷۵ گنجینه دوران اسلامی با حضور رئیس جمهور وقت، حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی گشایش یافت.»

طبقه دوم این گنجینه به نمایش اشیاء به صورت موضوعی اختصاص یافته که خود شامل گنجینه قرآن و نسخ خطی شامل کتب علمی و ادبی و تاریخی است و همچنین موضوعاتی چون نقاشی و خوشنویسی، وسایل روشنایی، ابزار نجوم، ابزار پزشکی، آلات و ابزار کتابت و هنرهایی چون سفالگری، فلزکاری و منسوجاتی چون پارچه و فرش را، که هر یک از این موضوعات می‌تواند به تنهایی گنجینه‌ای تخصصی باشد، در این طبقه یک جا به نمایش درآمده‌اند که سیر تاریخی نیز در هر یک از این

در چهارگوشه این فضا موضوعاتی تحت عناوین وسایل روشنایی، ابزار نجومی، آثار شیشه‌ای، ابزار علم پزشکی و ابزار کتابت به صورت جدا از هم، در چهار غرفه عرضه شده است:

۱- غرفه وسایل روشنایی: شامل آثاری در رابطه با وسایل روشنایی از قرون اولیه اسلام تا پایان دوره صفوی است که روند تحول و تکامل را در نحوه کاربرد این وسایل نشان می‌دهد. اشیاء شامل پیسه‌سوزهای سفالی بدون لعاب به صورت ساده یا پایه‌دار و فانوسی شکل و همچنین پیسه‌سوزهای سنگی مربوط به قرون اولیه اسلامی است. در قرون پنجم و ششم هجری شاهد تزیینی‌تر شدن فرم پیسه‌سوزهای سفالی و تنوع فرم و تزیینات پیسه‌سوزها و پایه چراغهای برنزی هستیم. قندیل‌های شیشه‌ای با فرمی بسیار زیبا و تزیینات افزوده، زینت‌بخش ویتربنیهای این قسمت هستند. همچنین تنوع پایه شمعدانهای برنجی قلمزنی شده و قندیل‌های مسی و نقره‌ای دوره صفویه در این غرفه نشان داده شده است.

۲- غرفه ابزار نجومی: در این مکان اسطرلاب‌هایی هم از قرن ششم هجری قمری تا پایان دوره قاجاریه به نمایش گذاشته شده است. قدیمی‌ترین اسطرلاب این مجموعه، متعلق به سال ۵۵۸ ه. ق و ساخت محمدبن حامد اصفهانی است. در نحوه ارائه اسطرلاب‌های مسطح سعی شده که جنبه آموزشی آن در نظر گرفته شود و قسمتهای مختلف اسطرلاب شامل حجره، شبکه، صفایح، کرسی، آویز و قطب به صورت جداگانه در کنار هم معرفی شده است.

اسطرلاب‌های مسطح دیگری ساخت عبدالعلی محمدرفع الجربی به سال ۱۲۴۷ هجری قمری و خلیل‌بن حسین علی محمد در این محل مشاهده می‌شود. در این مجموعه یک کره برنجی ساخت عبدالله مولی بدیع‌الزمان ارائه شده که بر روی آن ترسیم دوازده نصف‌النهار بر خط استوا دوازده ماه سال را مشخص کرده است و این کره برنجی در سال ۵۳۵ هجری قمری ساخته شده است.

از آثار دیگر مربوط به علم نجوم کتاب صور فلکی عبدالرحمن صوفی رازی است که در یکی از ویتربنیهای این قسمت دیده می‌شود. لازم به ذکر است که صوفی رازی از منجمین نامدار قرن چهارم هجری قمری و هم‌زمان با عضدالولاه دیلمی است و وی خود چندین ستاره را رصد کرده بود. کتاب موجود در گنجینه، در قرن هشتم هجری قمری کتابت شده و در باب ستاره‌شناسی و شامل سه بخش و نقاشیهایی از صورتهای فلکی است.

۳- غرفه آثار شیشه‌ای و ابزار پزشکی: در این قسمت اوج صنعت و هنر شیشه‌گری را در قرون اولیه اسلامی و دوره سلجوقی می‌توان مشاهده کرد. مهمترین مراکز ساخت شیشه در زمانهای مذکور شهرهای ری، شوش، گرگان و نیشابور بوده‌اند. پس از حمله مغول، بسیاری از

شیشه‌گران ایرانی به سایر بلاد اسلامی مهاجرت کردند. از آن پس این هنر در ایران رو به انحطاط گذاشت. البته از دوره صفویه نیز تعدادی شیشه باقی است. در دوره قاجار نیز با سعی و کوشش بسیار، امیرکبیر، در جهت احداث کارخانه‌های شیشه‌گری اقدامهایی ناموفق به عمل آمد. در میان آثار شیشه‌ای موجود، ابزارهایی مربوط به علوم آزمایشگاهی و طب ارائه شده که از آن جمله است وسیله حجامت شیشه‌ای و لوله‌های آزمایشگاهی مربوط به قرون نخستین اسلامی.

۴- غرفه ابزار کتابت: در این مجموعه تعدادی دوات سنگی، شیشه‌ای و فلزی از قرون مختلف اسلامی ارائه شده و همچنین یک قلمدان برنزی که در داخل آن دوات و وسایل کتابت موجود است و قلمدان برنزی دیگری از دوره سلجوقی که دارای تزیینات بسیار زیبا و ظریف نقره‌کوب و طلاکوب است به نمایش درآمده‌اند. در این قسمت تعدادی قلمدان و جعبه لوازم‌التحریر نیز با تکنیک نقاشی زیرلاکی کار هنرمندان با ذوقی چون آقاجنغ، محمدزمان، فتح‌اله و محمداسماعیل از دوران صفویه و قاجاریه موجود است.

در طبقه دوم علاوه بر فضای مرکز و چهار غرفه، سه سالن اصلی، به نمایش سفال، فلز و منسوجات (فرش و پارچه) اختصاص داده شده است.

همان‌طور که می‌دانید، قدیمیترین قرآن‌های خطی بر پوست آهو نوشته شده‌اند، و عده‌ای معتقدند که به دلیل عدم وجود کاغذ در آن زمان بر پوست می‌نوشته‌اند، ولی اولین کارخانه کاغذسازی بین سالهای ۱۴۷ تا ۱۹۴ هجری قمری در بغداد توسط فضل‌بن یحیی وزیر ایرانی عباسیان دایر شد و کاغذهای آن به سایر بلاد اسلامی نیز صادر می‌شد. بنابراین شاید به دلیل دوام پوست شکم آهوست که بر آن قرآن را کتابت می‌کرده‌اند.

۱- سالن سفال: در این قسمت سیر تحول هنر سفالگری و فراز و نشیب‌های آن از قرون اولیه اسلامی تا پایان دوره قاجاریه مشهود است. در این قسمت فنون گوناگونی همانند نقوش قالب‌زده و لعاب یکرنگ، رنگارنگ، لعاب پاشیده، نقاشی روی پوشش گلی زیر لعاب شفاف که نوع اخیر غالباً دارای کتیبه کوفی است. مربوط به قرون اولیه اسلامی، بخصوص قرون سوم و چهارم ه. ق به نمایش گذاشته شده. این سفالها در مراکز سفالگری ایران چون نیشابور، شوش، استخر، ری و شوش ساخته شده‌اند. اوج هنر سفالگری را در دوره سلجوقی با تکنیک‌های مینایی (نقاشی روی لعاب) و زرین‌فام ساخت شهرهای ری، کاشان و گرگان می‌توان دید.

موضوعات تزیینی و نقوش به کار گرفته شده، بر روی این سفالینه‌ها اغلب داستانهای حماسی، یا عاشقانه ایرانی است و اشعار فارسی غالباً بر روی آنها نوشته شده است. سفالهای مربوط به قرن هشتم هجری قمری با

تکنیک بسیار زیبای زراندود و نقاشی زیر لعاب، ساخت سلطان‌آباد و کاشان است. پیشرفت سفالگری را در تکنیک آبی و سفید و کوباچه در قرن نهم و دهم هجری قمری با ارائه چنین ظروفی می‌توان دید.

«چنانکه می‌دانیم کتابت در آیین اسلام امری مقدس است (ن والقلم و ما یسطرون). چنانکه در این آیه به قلم قسم خورده شده، بنابراین با چنین دیدگاه والا و مقدسی به کتابت و ابزار مربوط به آن، به نحوه نگاهداری و حتی استفاده از این ابزار و آلات، جایگاه و منزلتی خاص داده شده و دقیقاً با همین بینش، قسمتی از گنجینه عظیم، در جوار گنجینه قرآن و کتابت به این موضوع اختصاص یافته است.»

۲- سالن فلز: اشیاء ارائه شده در این سالن وسیع، نشانگر تکنیک‌های مختلف ساخت اشیاء فلزی در قرون مختلف اسلامی است. در این قسمت مجموعه ظروف نقره‌ای از قبیل کاسه، گلدان، سینی با تکنیک قلم سیاه و کتیبه‌ای کوفی شامل عبارت «برکه لا امیر ابی العباس و لیکن بن هرون» به نمایش گذاشته شده است. این ظروف ساخت آذربایجان و مربوط به قرن چهارم هجری قمری است.

پیشرفت فن نقره‌کوبی و طلاکوبی را بر روی اشیاء برنزی، در قرون ۶-۷ ه. ق در فرم‌های مختلف ساخت اشیاء همدان می‌توان مشاهده کرد.

انواع مختلف پایه شمعدانهای برنجی با کتیبه، که اغلب آنها اشعاری فارسی را دربر دارند و بازمانده از دوره صفویه‌اند، در این سالن چشمگیر است. یک مجموعه فولاد طلاکوب با کتیبه فارسی و عربی ساخت حاجی عباس اصفهانی متعلق به قرن سیزدهم هجری قمری در میان این مجموعه قرار دارد.

۳- سالن منسوجات: قدیمیترین پارچه ارائه شده در این سالن قطعه پارچه ابریشم دوروست که از حفريات ری به دست آمده و متعلق به قرون اولیه اسلامی است و ادامه سبک و تکنیک و حتی نقوش تزیینی ساسانی را می‌نمایاند ادامه همین تکنیک بافت را با نقوش تزیینی و کتیبه کوفی شامل (من کبرت همته کثرت قیمه) و (من طاب اصله زکی فعله) بر پارچه ابریشمی قرن چهارم هجری می‌بینیم. همچنین نمونه منحصر به فرد از پارچه‌های ابریشمی سلجوقی با تکنیک رنگ و نیم‌رنگ، تنوع تکنیک بافت و نقش را در پارچه‌های دوره صفوی و پس از آن با انواع زربفت‌ها (شامل زری دارایی)، زری اطلسی، مخمل، ابریشم‌های کتیبه‌دار و انواع دوخته‌دوزی روی پارچه مثل گلابتون‌دوزی، ده‌یک‌دوزی، پیله‌دوزی، آجیده‌دوزی را در اینجا می‌توان مورد بررسی قرار داد.

در این قسمت پارچه زربفت منحصر به فردی قرار دارد که نمایاننده و اثبات‌کننده امتزاج برخی از هنرها با یکدیگر در مکتب اصفهان زمان شاه‌عباس صفوی است این پارچه

بافت معین، مصور، نقاش معروف سبک اصفهان و شاگرد رضا عباسی است. تنوع قالیچه‌ها با نقوش، محرابی (سجاده‌ای) باغی، ترنج و لچک و لهستانی زینت‌بخش دیوارهای این سالن است. در میان این قالیچه‌ها یک قالیچه بافت تبریز، متعلق به قرن دهم هجری قمری موجود است که شامل سه نوع نام در تقسیم‌بندی قالیهاست به طرح باغی، کتیبه‌ای و ترنج‌دار. به این ترتیب که بر حاشیه میانی این قالیچه اشعار فارسی بافته شده و از ترنج مرکزی نیز به عنوان حوض آبی استفاده شده که مرغابیها در آن شناورند و اطراف آن را شاخ و برگ درختان و پرندگان نشسته بر شاخسارها پوشانده است.

در طبقه سوم این گنجینه آثار مختلف دوران اسلامی در کنار یکدیگر براساس سیر تاریخی و با تکیه بر تزیینات معماری اسلامی ارائه شده است. قرون طبقه‌بندی شده عبارتند از: قرون اولیه اسلام، قرون پنجم و ششم، قرون هفتم، هشتم و نهم، قرون دهم و یازدهم و قرن دوازدهم و سیزدهم هجری قمری.

به این ترتیب تحولات هنری ناشی از شرایط خاص سیاسی، اقتصادی، اجتماعی را در ادوار مختلف اسلامی می‌توان در این طبقه‌بندی کرد. در این زمینه سکه‌های مربوط به هر دوره با ذکر نام خلفا و پادشاهان، با محل ضرب هر یک از مهمترین اسناد تاریخی در مورد فراز و نشیب‌های تاریخی و اوضاع سیاسی هستند که به نمایش گذاشته شده‌اند.

در ابتدای طبقه آثار مربوط به قرون اولیه اسلامی اعم از سفالینه‌هایی با تکنیک نقوش قالبی و آثار شیشه‌ای در کنار تزیینات گچبری بناهایی در ری و نیشابور به نمایش گذاشته شده. در این قسمت همچنین قدیمی‌ترین اثر نقاشی دوره اسلامی ایران که به شیوه نقاشی بر روی گچ است و به قرن سوم هجری قمری تعلق دارد ارائه شده است. این نقاشی از کاخ سبزپوشان نیشابور به دست آمده است.

از اواخر قرن سوم و اوایل قرن چهارم هجری قمری، خط (آن هم خط کوفی یعنی خطی که با آن قرآن کریم کتابت می‌شد) را به عنوان یک شاخص هنر اسلامی بر روی آثار مختلف از جمله سفال، شیشه، فلز و سنگ می‌توان مشاهده کرد. در سالن مربوط به قرون پنجم و ششم هجری قمری، یک محراب بسیار زیبا و دو گوشواره گچبری متعلق به بوزون اصفهان و همچنین تزیینات آجری مدرسه نظامیه خرگرد به نمایش درآمده‌اند. در کنار آنها از ظروف سفالین مینایی و زرین‌فام، ساخت مراکز سفالگری ری و کاشان و همچنین قدیمیترین کاشیهای لعابدار کتیبه‌دار دوره اسلامی با خط کوفی با کلمات «الملک» و «محمد» متعلق به قرن پنجم هجری قمری را می‌توان مشاهده کرد.

صلابت و شکوه آثار معماری دوره ایلخانی را در سالن مربوط به قرون هفتم و هشتم هجری قمری، با ارائه دو محراب می‌توان احساس کرد: نخست محراب گچبری اشترجان اصفهان، ساخت مسعود کرمانی به سال ۷۰۸ هجری قمری و دوم محراب کاشی زرین‌فام قم، معروف به در بهشت ساخت یوسف بن علی بن محمد بن ابی‌طاهر، انواع کاشیهای زرین‌فام کتیبه‌دار و زراندود در کنار ظروف

تداوم هنر صفوی را در قرن دوازدهم و سیزدهم هجری قمری، با پیشرفت برخی از هنرها مثل خاتم‌کاری و آئینه‌کاری بر روی چوب و فولادهای طلاکوب بسیار زیبا و ظریف و نقره‌های میناکاری شده، در سالن مربوط به این دوره می‌توان دید.

خانم روح‌فر در مورد اهمیت گنجینه دوران اسلامی می‌گوید: «گنجینه دوران اسلامی از لحاظ جنبه آموزشی و همچنین طراحی و معرفی اشیاء، تمامی استانداردهای یک گنجینه را داراست. اطلاعات زیر هر شیء کامل است و اشیایی که دارای کتیبه‌اند، متن کتیبه‌ها و نوع خطوطشان ذکر شده است. در قسمت ورودی هر یک از سالنها اطلاعات جامعی از اوضاع سیاسی، اقتصادی و معرفی هنرهای برجسته هر دوره و ذکر مراکز هنری در اختیار می‌گذارد که خود یک آگاهی کلی و آملادی اولیه‌ای به بیننده جهت بازدید اشیاء هر سالن می‌دهد. این گنجینه دارای دو کاتالوگ است که یکی از آنها به معرفی قرآن‌های این گنجینه اختصاص دارد و دیگری شامل معرفی سایر هنرهای اسلامی با تأکید بر شاخصهای هر یک از انواع هنر است. برای معرفی بیشتر این گنجینه، یک مجموعه اسلاید و یک مجموعه کارت‌پستال از اشیاء منتخب گنجینه آماده شده است.

در پایان از خانم روح‌فر کارشناس موزه دوران اسلامی و همکاران ایشان که اطلاعات لازم را در اختیار ما قرار دادند سپاسگزاری می‌کنیم.

اطلاعات این گزارش درباره اشیاء موجود در موزه از مقاله «گنجینه دوران اسلامی» به نقل از خانم زهره روح‌فر در مجله موزه‌ها شماره هفدهم برداشت شده است.

سفالین زراندود و آثار فلزی نقره‌کوب و طلاکوب در این قسمت به نمایش گذاشته شده. بهترین نمونه قرآن، به خط محقق، رقم احمد سهروردی و عمادالمحلاتی نیز جلوه‌بخش این سالن هستند.

اوج و عظمت برخی از هنرها، مانند نقاشی مینیاتور با مکاتب هند و مغول و اصفهان، نقاشیهای زیبای زیرلاکی بر روی قلمدان و قاب آئینه و جعبه لوازم التحریر، همچنین برنجهای قلمزنی شده - که اکثراً آنها مزین به کتیبه‌های فارسی‌اند - و انواع قالیچه و پارچه‌های زربفت را می‌توان در سالن مربوط به هنر صفویه قرون دهم و یازدهم ه. ق بررسی کرد. در این قسمت محراب کاشی معرق متعلق به مشهد نیز بر زیبایی سالن افزوده است. از آثار بسیار جالب این دوره قطعه پارچه‌ای است که با تکنیک (قلمکار قلمی) آیات قرآنی با خطوط کوفی، نسخ، ثلث، غبار با قلم لاجورد، شنگرف و طلا روی آن کتابت شده است. این پارچه در زمان شاه طهماسب به وسیله یوسف الغباری کتابت شده.

«خانم روح‌فر کارشناس موزه دوران اسلامی: گنجینه دوران اسلامی از لحاظ جنبه آموزشی و همچنین طراحی و معرفی اشیاء، تمامی استانداردهای یک گنجینه را داراست. اطلاعات زیر هر شیء کامل است و اشیایی که دارای کتیبه‌اند، متن کتیبه‌ها و نوع خطوطشان ذکر شده است. در قسمت ورودی هر یک از سالنها اطلاعات جامعی از اوضاع سیاسی، اقتصادی و معرفی هنرهای برجسته هر دوره و ذکر مراکز هنری در اختیار می‌گذارد که خود یک آگاهی کلی و آملادی اولیه‌ای به بیننده جهت بازدید اشیاء هر سالن می‌دهد.»

در قسمت مرکزی این سالن قسمتی از اشیاء چینی خانه اردبیل شامل قاب، گلدان، خمره، ابریق و کاسه که جملگی دارای مهر شاه‌عباس است ارائه شده است.